

Csongrád megye története gazdag a haladó mozgalmak, a forradalmi harcok, a munkásmozgalom kiemelkedő eseményeiben. Nem véletlenül neveztek e vidéket a szomszédos területekkel együtt Viharsaroknak.

A felszabadulás óta eltelt időszakban sok lelkes, öntevékeny kutató foglalkozott a gazdag történelmi múlt írásos és tárgyi emlékeinek összegyűjtésével, feldolgozásával. A felsőfokú oktatási intézmények, a levéltárak és múzeumok szakemberei, a tudományos diákkörökben részt vevők, az úttörők és KISZ-tagok gyűjtő-feldolgozó munkájának eredményeként sok részlet vált ismertté. Számos tanulmány jelent meg az egyes települések, üzemek és intézmények történetéről, egy-egy jelentősebb eseményről vagy személyiségről. A kiemelkedő történelmi időszakokról átfogó kép és értékelés készítésére is voltak figyelemre méltó kísérletek.

Területünk munkásmozgalmának története azonban mind ez ideig szakszerűen és részletesen nem került feldolgozásra. A tapasztalatok viszont azt bizonyítják, hogy erre nagy szükség van. A ma itt élők joggal érdeklődnek azok iránt az előzmények iránt, amelyek szocialista fejlődésünkhöz elvezettek. Az ország lakosságának nagy része ma még többet tud Horthyék itteni tevékenységéről, mint a forradalmi harcok áldozatos tevékenységéről. A magyar munkásmozgalom hiteles történetének feldolgozását, megírását hatáson segít az egyes tájegységekben folyó kutató és feltáró tevékenység. Márpedig Csongrád megye munkásmozgalmát jelentős részét képezte az országosnak, szoros kölcsönhatásban volt azzal. Különösen jelentős összefonódás volt a szomszédos megyék munkás- és agrárszocialista mozgalmival, melyek érthetően nem igazodtak közigazgatási határokhoz. Az itt élők tanultak a szomszédos megyék forradalmi harcainak tapasztalataiból és viszont. Egymás módszereit, szervezeti formáit tanulmányozták és átvették. Területünk földrajzi helyzetéből adódóan a múltban itt folyt mozgalmi tevékenység a kölcsönös kapcsolatok révén hatott a szomszédos országok egyes területi egységeinek — így a jugoszláviai Vajdaság, a romániai Temes és Arad megyék — forradalmi mozgalmaira, és azok nemkülönben hatottak a miénkre.

Mint az eddigi kutatómunka tapasztalatai mutatják, a munkásmozgalom területünkön sem volt önmagában zárt. A munkások harca összefonódott a parasztság, a haladó értelmiség forradalmi mozgalmival. A munkásmozgalomba nem ritkán bekapcsolódtak a kistulajdonosok felvilágosult elemei is. Támaszt kerestek és találtak a munkásság szervezeteiben a hatalmi szervek velük szemben is megnyilvánuló önkényeskedéseivel. A munkások politikai követeléseit — mint például az általános, egyenlő, titkos választójog stb. — az egész elnyomott nép követeléseit voltak. Így a munkásmozgalom történetének feldolgozása jelentőségében jóval túlnyúl a témakörön, egész népünk története legszélesebb legdicőségesebb részének feltárását jelenti.

Mindezt felismerve határozta el a Csongrád megyei pártbizottság és tanács, hogy tudományos alapossággal összegyűjti és a nyilvánosság elé tárja mindazokat a fellelhető dokumentumokat, melyek területünk munkásmozgalmának megismerését lehetővé teszik. Több mint tíz évvel ezelőtt elhatározásra került, hogy az összegyűjtött dokumentumokat öt kötetben nyomtatjuk, és így megteremtjük az alapját a Csongrád megyei munkásmozgalom története részletes, szakszerű megírásának.

Bizonyára nem mindenki előtt érthető, hogy az öt kötet miért nem időrendben jelenik meg. Mint ismeretes, 1969-ben — a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság 50. évfordulója alkalmából — jelent meg a második kötet (az 1917—19-es időről szóló); 1970-ben — hazánk, népünk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából — jelent meg a negyedik kötet (az 1944—45-ös időről szóló); 1977-ben — a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója alkalmából — jelent meg a harmadik kötet (1919—44-es időről szóló); és 1980-ban, felszabadulásunk 35. évében jelenik meg az első kötet (az 1868—1917-es időről szóló). A közeljövőben — előreláthatólag — nyomdába kerülnek a felszabadulás utáni évek (1944—1948) dokumentumai, így megjelenik az ötödik kötet. A nagy történelmi események évfordulóin kívül e sorrendiséget indokolta az egyes időszakok feltáró munkájának előrehaladottsága, valamint a még élő szemtanúk és résztvevők visszaemlékezésének, ismeretanyagának összegyűjtése és hasznosítása is.

A most kiadásra kerülő első kötet sajátos történelmi időszak dokumentumait foglalja magában. Az 1868-tól 1917-ig terjedő időszak jellemzője világvizonylatban, hogy a kapitalizmus kimeríti korábbi fejlődési forrásait. A klasszikus kapitalizmus végkifejletéhez jut, s a XIX. század utolsó harmadában, a XX. század elején átfejlődik imperializmussá. Erre az időszakra jellemző, hogy a munkásmozgalom helyi mozgalmából országos és nemzetközivé válik, önálló szervezeti hálózata kiépül. Ekkor

Történelmi múltunk megbecsülése*

Irta: Dr. Komócsin Mihály

történeket a proletariátus első nagy — történelmi kihatású — forradalmi fellépései a hatalom megszerzése, a munkáshatalom kiépítése érdekében. Ennek legjelentősebb eseményei az 1871-es Párizsi Kommun, az 1905-ös oroszországi forradalom. A munkásosztály nemzetközi szerveződésének és szolidaritásának megnyilvánulásaként 1890-tól rendszeresítésre kerül május 1-ének, a munka ünnepének évenkénti megrendezése.

E nagy jelentőségű történelmi események visszhangot kaptak hazánkban is, ahol a kapitalizmus gyors fejlődése — elkésve ugyan a nyugati országokhoz képest — ezekben az évtizedekben bontakozik ki. A munkásosztály számbelileg gyarapodik, létrehozza önálló szervezeteit. Élénk reagálásokkal kíséri a munkásosztály a helyzetét érintő legjelentősebb nemzetközi eseményeket. A mezőgazdasági kapitalizálódása, a mezőgazdasági bérmunkások tömegének kialakulásával, s az agrárszocialista mozgalom fellendülésével jár együtt. A kapitalista fejlődés szükségleteinek kielégítésére kibontakozó út-, vasúttépések, folyószabályozások egy sajátos munkásmozgalmat alakítottak ki, a kubikosokat, akiknek az agrárszocialista mozgalomban, a szocialista eszmék terjesztésében jelentős szerepük van.

Csongrád megyében különösen számottevők a munkásmozgalmak, s így szerepük is az országos átlagnál nagyobb. E területen a kapitalista fejlődés legerőteljesebben a mezőgazdaságban és az ahhoz kapcsolódó mezőgazdasági nyersanyagot feldolgozó iparban jelentkezett. Ugyancsak jellemző vonás e táj fejlődésének sajátosságaként az építőipari munkások és nyomdászok nagy száma és szerepe a forradalmi munkásmozgalom fejlődésében. Csongrád megye birtokviszonyainak és mezőgazdasági termelésének egyik sajátosságaként a kistulajdonosok, kistermelő hagyományok, kertészek, kisbérleti és társként kapcsolódnak a forradalmi munkás- és agrárszocialista mozgalomhoz. Az országoshoz hasonlóan a csongrádi települések öntudatos munkássága és parasztsága, de nem különben haladó értelmisége is élénken reagált a nagy, világrengető eseményekre, mint a Párizsi Kommunre, az 1905-ös oroszországi forradalomra, a munkásosztály nemzetközi szervezkedésére. A nemzetközi munkásszolidaritás nagy ünnepét, május 1-ét már az első évtől kezdve rendszeresen politikai megnyilvánulásokkal kísérve ünnepelték. Nemzetközi visszhangot kiváltó, kiemelkedő eseményei ezen időszak munkásmozgalmi fejlődésének a Szántó Kovács János vezette hódmezővásárhelyi agrárszocialista mozgalom, amely 1894-ben érte el csúcspontját, melyre Engels is felfigyelt, és több munkájában hivatkozott. Ugyancsak nagy visszhangot váltott ki az 1895-ös szegedi zendülés, a nagy aratósztrájkok, az elsők közé tartozó nagy általános sztrájk, különböző szolidaritási megnyilvánulások és más országos kihatású események.

Mint általában a munkásmozgalom kezdetére, itt is jellemző volt, hogy az első időszakban a munkások a munkaadó hatásra, befolyásra alát álltak, s ezek megpróbálták megőrizni később is gyámkodásukat a munkások szervezkedése felett, és szerették volna azt önképzőkori és öngyelvezési színvonalon tartani. Ebben nyilvánvalóan közrejátszott a termelőerők alacsonyabb színvonalra e területen és az osztálytudat ebből adódóan alacsonyabb foka. A mozgalom indulása itt is segélyezés, önképzés, művelődés és érdekvédelem formájában jelentkezett, de rövid időn belül eljutott az osztályharcos nevelőmunkához, a szocialista eszmék terjesztéséhez, a gazdasági harc élesebb formáihoz és a politikai harchoz is.

A munkásosztály — köztük a földmunkásság is — nemcsak a tulajdonosok, de a hatóság részéről is erős nyomás alatt állott. Így sokszor kellett kerülőutat keresni a munkás- és parasztmozgalomnak az eredeti céljukhoz vezető úton. Jellemző példája ennek az országos nagy visszhangot kiváltó dorozsmai parasztmegmozdulás, ahol a kántorválasztás mögé rejtették a földosztást akaró parasztközpont harc célkitűzéseit, de fellépésük végül is olyan forradalmi jellegűvé vált, hogy a hatóságok kénytelenek voltak még a katonaságot is bevetni ellenük. A hatóság beavatkozása a munkások, szegényparasztköz szervezkedéseibe rendszeres volt. A Belügyminisztérium rendelkezései tiltja a munkásszervezeteknek a sztrájkok szervezését, vezetését, a harcoló munkások segélyezését, a politikai kérdésekkel foglalkozást. Ennek ellenére a munkások jogos önvédelmi harcában utat törtek a legvalóságosabb formákra keresztül a munkásszolidaritás megnyilvánulásai és hangot kaptak a politikai célkitűzések. A sztrájkokban nem ritka a közös fellépés különböző szakma-

jú munkások részéről, mint például a szegedi nyomdász és fűrészgári munkások közös fellépése a sztrájkörök ellen. A szervezeten munkások is részt vettek az anyagi bázis megteremtésében a munkából sztrájk miatt kizárt munkások megélhetésének biztosításához. Mint a dokumentumokból ismert, a munkások bizonyították, 1907-ben az építőmunkások szegedi szervezete a pozsonyi szervezet után a legtöbbet adta a sztrájkoló budapesti építőmunkások segélyezésére. A munkaadók feketelistáival szembeállították a munkásszervezetek feketelistáit. Bojkottot hirdettek azok ellen a munkaadók ellen, akik szervezték a munkásszervezetek alkalmazásának eltiltását.

A gazdasági és politikai harc összekapcsolódott. A gazdasági követelések mellett — mint a kötetben közölt dokumentumok bizonyítják — szerepeltek a bizalmiválasztás jogosultságának elismerése, a május 1-e munkásünnepkénti elismerése, a választójog demokratizálása, a munkásszolidaritás érvényre juttatása, az internacionalizmus eszméje, a sztrájkellenes törvénytervezettel szembeni fellépés, az állam és az egyház különválasztásának követelése, a nők egyenjogúságának hangsúlyozása és más, az adott időszakban fontos politikai követelések.

Tért nyert az a felismerés, hogy a munkásosztály eredményesen úgy folytathatja tevékenységét, ha növeli műveltségi színvonalát, ha tudást szerez, mert a tudás az hatalom. Ezért rendszeresen szerveztek előadásokat témákból, a művészetről és irodalomról, az egészségügyről, a jogról. Irodalmi délutánokat és esteket rendeztek, könyvtárakat létesítettek, és más módon is ösztönözték a munkások kulturális színvonalának emelését. A dokumentumkötetben böngészve, meglepő dolgokat lehet találni e törekvésekkel kapcsolatban.

Jellemzője volt a Csongrád megyei munkás- és szegényparaszti mozgalomnak, hogy nemcsak az iparosodó, de többségében az Alföldre jellemző nagy parasztvárosokban, hanem a falvakban is elterjedt, s alig volt a megyének olyan települése, ahol ne lettek volna szervezkedések, munkás- és szegényparaszti megmozdulások. Különösen jelentős szerepe volt nemcsak a megye, de egész Délkelet-Magyarország munkásmozgalmának fejlődésében Szeged városának. Szegeden létesült az elsők között a szociáldemokrata párt területi titkársága, amely egész Délkelet-Magyarországra kiterjesztette tevékenységi körét. Szegeden tartották 1910. október 30-án országos kihatású nagygyűlést az általános, egyenlő, titkos választásokhoz való jog megszerzésére. E gyűlés forradalmi hangulatot tükrözött, Áchim András is elnökölt a gyűlésen. A megye más városaiiban is történtek országos visszhangot kiváltó munkásmozgalmi megnyilvánulások. Így például 1906. december 25-én Csongrádon tartották meg — Nyisztor György elnökeivel — a kubikosok országos értekezletét. Számos egyéb példát is sorolhatnánk még. A dokumentumkötet mindezt szemléltetően bemutatja, bizonyítja. Bár nem feladata e kiadványnak, mégis adja az adott kor vázlatos rajzát, szemlélteti a munkások, a dolgozók életkörülményeit, bemutatja a különböző politikai áramlatokat és azok kölcsönhatásait is.

A kutatók, dokumentumgyűjtő és feldolgozó munkát végzők helyzete nem könnyű. Különösen az első kötet időszakának, már nemigen vannak élő szemtanúk, résztvevők. Érthetően, a mozgalom vezetői, a hatóságok nyomás miatt is, tevékenységük zömét — méghozzá a legértékesebbet, a politikai tevékenységet — nem, vagy csak kevéssé dokumentálták. A forradalmi mozgalmak résztvevői — sokszor törvényen kívül helyezve — nem készítették, nem is készíthették jegyzőkönyveket, hiteles feljegyzéseket.

A visszaemlékezéseknek felbecsülhetetlen az értéke. Még akkor is, ha tudjuk, hogy az emlékezés az idők távlatában elmosódik, és így pontatlanul adhat vissza megtörtént eseményeket, vagy rosszul időzíti azokat. Elkerülhetetlen egy bizonyos mértékű szubjektivizmus is, akár a saját, akár mások szerenének, a lefolyt események értékelésében. Mégis ezek a legjelentősebb források a kutatómunkának, hiszen összevetve ezeket egymással hiteles dokumentumokkal pontosabb képet lehet sokszor belőle kialakítani, mint a hatóságok által készített, levéltárakban őrzött anyagokból.

A sajtóanyagok is értékesek a kutatók számára, bár ezekben is előfordultak torzítások, és nem ritkán pontatlanságok is. Hiszen attól függően, hogy ki pénzelt az adott sajtómunkát, nyilvánvalóan egy-egy esemény értékelése, megvilágítása másképp és másképp történt. Sokszor, különösen a hatóságok ál-

tal üldözött munkásmozgalmi megmozdulásokról nem is tudtak pontos, hiteles képet megőrizni. Így nyilvánvalóan a kutatóknak, a dokumentumgyűjtőknek nagy gondnal, nagy megfontoltsággal kell kezelni, elemezni, összevetni a rendelkezésre álló dokumentumokat.

Sajnos, a történelemkutatás döntően a volt hatalmi szervek hivatalos anyagaira kell, hogy támaszkodjon. Ezek torzító hatása kimutatható már akkor is, ha a helyi sajtótermékekkel vagy különböző helyen készített dokumentumokkal összevetjük. A helyi állami szervek vezetői saját védelmükre sokszor próbáltak olyan látzatot kelteni, mintha a területükön kialakult mozgalom jelentéktelen volna, annak helyi talaja nem is volna, valami külső bujtogásra, internacionalista izgatásra alakult volna csak ki. Nem ritka, hogy szándékosan eltorzítják a mozgalom az esemény jellegét, pontatlan számokat, közölnek a mozgalomban vagy eseményen részt vevőkről, hogy ezáltal is felsőbb szervek előtt kedvezőbb képet rajzoljanak magukról.

Csongrád megyében a történelemkutatók helyzetét külön nehezíti, hogy a mai közigazgatási terület négy korábbi közigazgatási egységből, a volt Csongrád megyéből, a volt Csanád megye egy részéből, Szeged és Hódmezővásárhely törvényhatósági városokból jött létre. Az iratanyag különböző okokból nem került megfelelően rendezésre, sokszor károsította tűz, árvíz, szakszerűtlen tárolás, kezelés. A dokumentumok között találhatók olyan is, amely utólag visszatárolt, megújult, igazoló jelleggel, és így pontatlanul, más megvilágításban tükrözi a történeteket. A magánszemélyeknél található dokumentumokból fiatal vagy idősebb korú gyűjtők sokat összeszedtek. Sajnos, ezek közül számos el is kallódott, feledésbe merült, esetenként jó, vagy nem egészen jók minősíthető szándékkal elfektetésre került.

Teljesnek tehát nem lehet tekinteni sem az eddig megjelent köteteket, sem a most megjelenő első kötetet. Reméljük, a kötetek kiadása ösztönöznöi fogja a kutatókat, a dokumentumok birtokosait újabb feltárására. Ezáltal bizonyos események leírása pontosításra kerülhet, esetenként új megvilágítás, az értékelés módosítása, az elemzés elmélyítése is szükségessé válhat. A dokumentumkötetek azért sem teljesek, mert máshol már publikált anyagokat a kutatók, szerkesztők nem szívesen vesznek át. Munkájuk eredetiségét, tudományos elismertségét féltik az ilyen átvételtől. Ez nyilvánvalóan a kötet anyagának hasznosítását is nehezíti.

Amikor megfogalmazásra kerültek a dokumentumkötetek kiadásának céljai, az lett meghatározva: adjanak alapot a megye történetének feldolgozásához, pontos, hiteles megírásához; szolgálják a munkásmozgalom történetének országos kutatását és feldolgozását; segítsék a történelemkutatást és tanulást. Ezért elsősorban a történetírók számára, a történelmet oktató pedagógusok, propagandisták számára ajánlották a kötetek hasznosítását.

A három, már megjelent kötet hasznosításának, terjesztésének tapasztalatai rendkívül figyelemreméltóak. A kötet — elkerülhetetlenül — nagy terjedelme, a feldolgozás indokolt tudományos módszere miatt sokan a dokumentumkötet tanulmányozásától visszaritkultak. Aki viszont belemélykedett a kötetek anyagának olvasásába, az bizonyára érdekesítőnek találja. A bevezető tanulmányok — mint az első kötet bevezetője is — nagyon jó összefoglalás adják a kötet dokumentumanyagának, élvezetes olvasmányt jelentenek a történelem iránt érdeklődőknek.

Nyilvánvaló azonban, hogy egy ilyen jellegű könyv nem egyszerű végigolvasásra készült. A történelmi műveltség megszerzésének fontos kézikönyve. Ismerete és használata hozzátartozik a korszerű műveltséghez. Aki megbecsüli könyvtárát, az természetesen tartja, hogy lexikonokat is elhelyez könyvpolcáin. Azt sem szokták az emberek együltükben végigolvasni. Hasznosítják kézikönyvként, amikor valamilyen munkájukhoz, tevékenységükhöz, valami ellenőrizendő, vagy új ismeretre van szükségük. Ilyen jellegűek ezek a dokumentumkötetek is. Így nyilvánvaló, hogy a történelemkutatón és oktatókon túlmenően, e köteteket jól hasznosíthatják a népművelők, az ismeretterjesztő tevékenységet végzők, különböző rendezvények előadói, a helytörténet iránt érdeklődők, de az egyes területi egységek fejlesztési tervein munkálkodók is. Például ha valaki május 1-i, vagy más történelmi eseményhez kapcsolódó beszédet kíván tartani, a dokumentumokból kikeresi azokat a részleteket, melyek az első és a későbbi május elsejére megünnepléséhez kapcsolódtak. Ez számára segítséget ad egy történelmi háttér megrajzolásához, mondanivalója hitelességének növeléséhez. Ez példát említettem, de százát, ezret is lehetne említeni a kötet hasznosítása szempontjából.

Történelmi múltunk megbecsülése jelenti annak megismerését, tanulságainak hasznosítását napjaink feladatainak megvalósításában.

Ebben a Csongrád megyei munkásmozgalom válogatott dokumentumait tartalmazó kötetek felbecsülhetetlen segítség adnak mindannyiunk számára.

* ELŐSZÓ A VALÓGATOTT DOKUMENTUMOK CSONGRÁD MEGYE MUNKÁSMOZGALMÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL 1868—1917 CIMŰ KÖTETHEZ.